

inimicitias valē pmissit. **B**ella ciuilia non sicut aīa et marius et illa et alij tales. qui nec finita finē voluerūt: sed magis doluit exorta: quā cuiquē nocere voluit terminata. **I**nter hec omnia ex ipso initio imperij sui nō q̄erūt iustissimis et misericordissimis legibus aduersus impios laborāti ecclēie subuenire. quā valēs hereticus fauēs arriamis vehementer afflixerat: cuius ecclēie se membrū eē. magis quā in terris regnaē gaudebatur. **M**mulacra gentium vbiq; euerrenda p̄cepit: satis intelligēs nec terrena munera in demomior: sed in dei veri esse posita potestate. **Q**uid autē fuit eius religiosa humilitate mirabili? quādo in thessalonicēsiū grauissimū scelus cui iā episcopus intercedētib; p̄miserat indulgentiā. tumultu quorū dā quē ei cohererebāt vīdicaē impulsus et ecclesiastica cohercitus disciplina. sic egit penitentiā: ut imperatoriā celsitudinem p̄ illo populus orās. magis fletet vidēdo p̄stratā. quā peccando timēt iratā. **H**ec ille secum et hī quā similia quā cōmemoraē lōgum est bona opera tulit. ex isto temporali vapore cuiuslib; culmimis et sublimitatis hūane: quā op̄merces est eterna felicitas: cuius dator est deus. solis veraciter p̄ns. **C**etera vero vite huius vel fastigia vel subsidia sicut ipsum mūdum. lucē. auras terras. aquas. fructus ipsiusq; hominis animā. corpus. sensus. mentē vitā bonis malisq; largitur: in quibus est etiam quilibet imperij magnitudo: quā

P p̄ tēporū gubernacōe dispēsat. **C**omēdē iā etiam **Ca. xxvii.** illis respondendum esse video: quā miserabilissimis documētis quibus ostēditur quod ad ista temporalia quā soli stultitabere cupiscūt. nichil deoꝝ falsoꝝ numerositas p̄ hito futuri atq; cōiuncti conantur asserē: nō p̄pter vite p̄nitentis utilitatē. sed p̄pter eam quā post mortē fu-

tura est. colendos deos. **N**ā istis qui p̄pter amicicias mūdi huius volunt vana colē. et nō se p̄mitti puerilib; sensibus queruntur: hīs quinque libris satis arbitror esse responsū. **Q**uorū tres p̄ores cū edidisset. et in multoꝝ manibus esse cepissent: audiui quosdā nescio quā adūsus eos responsionē scribēdo p̄parāē. **D**einde ad me platū est quā iam sc̄p̄serint: sed tempus querāt. quo sine piculo possint edē. **Q**uos admo-neo: nō optent quod eis nō expedit. **F**acile est enī cuiquē videi respondisse: quā tacere noluerit. **A**ut quid est loquacius vanitate? **Q**ue non ideo potest quod veritas: quā si noluit tacere: etiam plus potest clamaē quā veritas. **C**onsiderēt omnia diligenter: et si forte sine studio p̄tium iudicantes. talia esse p̄spexerint quā potius exagitari quā uelēli possent garrulitate impudētissima. et quasi satirica vel inimica leuitate cohibeāt suas nugas: et potius a prudētibus emēdari. quā laudari ab imprudētibus eligāt. **N**ā si nō ad libertatē veradicēdi. sed ad licentiam maledicēdi tēpus exspectāt: absit ut eis eueiat quod ait tullius de quodā qui peccandi licentia felix appellabatur. **O**miserum: cui peccatē licebat. **S**ed quisquis est quā maledicēdi licentia felicē se putat. multo erit felicior si hoc illi omnimō nō liceat: cum possit de posita inanitate iactantē etiam isto tēpore. tanquā studio osulendi. quicquid voluit tradicē: et quātū possunt ab eis quos osulit amica disputacōne. honeste. grauter. libere. quod oportet audiē.

ExPLICIT liber quintus.
Incipiūt capitula libri sexti.

I. **D**e hīs qui dicūt deos a se nō p̄pter p̄nitentiam coli sed propter eternam.

sunt. quibus displicuerit iste opiniones
 erroresque populorum: quod populi instituerunt
 simulacra numinibus. multaque de his
 quos deos immortales vocant. falsa
 atque indigna siue finxerunt siue ficta
 crediderunt: et credita eorum cultui sa-
 crorumque ritibus miscuerunt. **Cum** his er-
 go hominibus quod si non libere predicando
 saltem utcumque in disputacionibus musi-
 tando talia se improbare testati sunt.
 non vsque adeo inconuenienter questio ista
 tractatur. vtrum non vnum deum qui fe-
 cit omnes spirituales corporalesque creatu-
 ram. propter vitam que post mortem futura
 est coli oporteat: sed multos deos: quos
 ab illo vno factos et sublimiter collo-
 catos. quidam eorumdem philosophorum ceteris ex-
 cellentiores nobilioresque senserunt. **Cete-
 rum** quos ferat dici atque contendi. deos illos
 quorum in quarto libro quosdam memo-
 rauimus quibus rerum exiguarum singulis sin-
 gula distribuuntur officia: vitam eter-
 nam et uitam prestare. **An** vero pitissimi
 illi et acutissimi viri qui se pro magno be-
 neficio descripta docuisse gloriatur. ut
 scirentur quare cuiusque deorum supplicandum
 esset. quod a quoque esset petendum. ne absur-
 ditate turpissima qualis ioculariter
 in mimo fieri solet preterea a libero a qua
 a nymphis vinum auctores erunt cuius-
 am hominum diis immortalibus suppli-
 canti: ut cum a nymphis petierit vinum ei-
 que responderint. nos aquam habemus
 hoc a libero pete. possit recte dicere. si
 vinum non habetis saltem date michi vi-
 tam eternam. **Quid** hac absurdita-
 te monstruosius? **Nonne** illi cachinnetes
 solent enim esse ad risum faciles. si non affe-
 ctet fallere ut demones supplicanti respon-
 debunt? **O** homo: putasne in potestate nos
 habere vitam quos audis non habere
 vel vitam? **Impudenter** igitur stulti-
 cie est. vitam eternam a talibus diis pete-
 re vel sperare: quod vite huius erumosi-
 me atque breuissime et si qua ad eam perti-

nent ammiculanda atque fulcienda.
 ita singulas preculas tueri asseruntur
 ut si id quod sub alterius tutela ac po-
 testate est petatur ab altero. tam sit inco-
 ueniens et absurdum. ut inimice scur-
 rilitati videatur esse similitudinem: quod cum
 sit ab scientibus mimis digne rideatur
 in theatro: cum vero a nescientibus stultis
 dignius irrideatur in mundo. **Cui** ergo
 deo vel dee propter quid supplicaret. quoniam
 tum ad illos deos atinet quos institui-
 erunt ciuitates a doctis solerter inuen-
 tum memorieque mandatum est. quod a libero
 Hygiea. quod a nymphis. quod a vulcano:
 ac sic a ceteris quos primo memora-
 ui in quarto libro. propter petendos pu-
 tauimus. **Porro** si a cerere vinum. a libero
 panem. a vulcano aquam. a nymphis
 ignem petere erroris est: quanto maioris
 deliramenti esse intelligi debet. si cuius-
 istorum pro vita supplicetur eterna. **Qua-**
 obrum si cum de regno terreno queremus
 quos non illud deos vel deas hominibus crede-
 dum esset posse offerre discussis omnibus
 longe alienum veritate monstratum est a
 quoquam istorum multorum numinum atque
 falsorum saltim regna terrena existima-
 re constitui: nonne infamissime impietatis
 est si eterna vita que terrenis omnibus re-
 gibus sine vlla dubitacione vel paracione
 ne preferenda est. ab istorum quoque dea cui-
 que posse credatur? **Neque** enim propterea dii
 tales vel terrenum regnum dea non posse
 videri sunt. quia illi magnum et excelsi sunt.
 hoc quiddam paruum et abiectum: quod non di-
 gnaretur in tanta sublimitate curare.
Sed quoniam alibi consideratione fragilitatis
 humane caducos apices terreni regni
 meito quisque contemnat: illi dii tales ap-
 paruerunt: ut indignissimi viderentur quibus
 dea atque sua dea deberet vel ista
 committi. **Ac** pro hoc si ut superiora proximis
 duobus libris tractata docuerit. nul-
 lus deus ex illa turba vel quasi plebei-
 orum vel quasi procerum deorum prodoneus est

regna mortalia mortalibus dare: quā
tominus potest immortales ex morta-
libus facere. **N**unc accedit: quod si iam cum
illis agimus qui non propter istam sed propter
vitam quae post mortem futura est existimat
colendos deos: iam nec propter illa saltem
quae deorum talium potantiam ratione dispartite propria
non ratione veritatis sed vanitatis opi-
nione tribuuntur omnino colendi sunt:
sicut credunt hi qui cultum eorum vite
huius mortalis utilitatibus necessari-
um esse ostendunt: contra quos iam quoniam
quae praecedentibus voluminibus satis quan-
tum potui disputavi. **Q**ue cum ita sint: si eo-
rum quae colerent deam iuuentutem etas ipsa
floreret insignis. ostentores autem
eius vel intra annos occuberent iuuen-
tutis. vel in ea ratione simili corpore frige-
scent: si malas cultorum suorum speciosius
et festivius fortuna barbata vestiret. a
quibus autem spernentur glabros aut ma-
le barbatos videmus: etiam sic rectissi-
me diceremus. hucusque istas deas sin-
gulas posse esse suis officiis quodammodo
limitatas: ac per hoc nec a iuventute
oportere peti vitam eternam quae non daretur
barbata. nec a fortuna barbata boni ali-
quid post hanc vitam esse sperandum: cuius
in hac potestas nulla esset: ut eadem
saltem etatem quae barba induitur ipsa
praestaret. **N**unc vero cum eorum cultus. nec
propter ista ipsa quae putant eis subdita
sint necessariis. et quod multi colentes iuven-
tutem deam minime in illa etate vige-
runt. et multi non eam colentes gaudent ro-
bore iuventutis: itaque multi fortune bar-
bate supplices ad nullam vel deformem
barbata pervenire potuerunt. et si quae eam pro bar-
ba impetranda venerant a barbatis eius
ostentoribus irritantur. itane desipit
cor humanum. ut quorum deorum cultum pro-
pter ista ipsa temporalia cito pretere-
untia munera quibus singulis singu-
li preesse prohibentur. mane ludibriosum
quod cognoscat. propter vitam eternam cre-

dat esse fructuosum. **H**anc dare illos
posse. nec hi dicere aucti sunt: qui eis
ut ab insipientibus populis colentur.
ista opera temporalia quam minus multos
putarunt: ne quisquam eorum sedet otiosus
mutatim diuisa tribuerunt. **C**a. ij.
Quis marco varrone curiosus
ista quaesivit? **Q**uis invenit do-
ctus? **Q**uis ostendit attentus? **Q**uis
distinxit acutus? **Q**uis diligentius
plenusque conscripsit? **Q**ui tam si minus
est suavis eloquio. doctus tamen atque sen-
tentis. ita refertus est: ut in omni eru-
dicione quam nos seculari illi autem libe-
ralem vocant. studiosum rerum tamen iste do-
ceat: quantum studiosum vero bonorum cicero dele-
ctat. **S**ed et ipse tullius hunc tale te-
stimonium prohibet: ut in libris academi-
cis dicat eam quae imbecillitasatur disputa-
tione se habuisse cum marco varrone: bo-
nime inquit omnium facile acutissimo et
sine ulla dubitatione doctissimo. **N**on
ait eloquentissimum vel facundissimum. quo-
niam reuera in hac facultate multum
impar est: sed omnium inquit facile acutissi-
mo: et in eis libris id est academiis
ubi cuncta dubitanda esse ostendit ad-
didit sine ulla dubitatione doctissimo.
Profecto de hac re sic erat certus ut au-
ferret dubitationem quam solet in omnibus
adhibere. tanquam de hoc uno etiam pro
academicorum dubitatione disputatu-
rus. se academicum fuisse oblitus. **I**n
primo autem libro cum eiusdem varronis li-
teraria opera predicaret: nos inquit in
nostra urbe peregrinantes errantesque tam
quam hospites. tu libri quasi in domum re-
dixerunt: ut possimus aliquando qui ubi
essemus agnosce. **T**u etatem patrie. tu
despectiones temporum. tu sacrorum iura: tu
sacerdotum. tu domesticam. tu publicam
disciplinam: tu sedum. regionum. locorum.
tu omnium diuinarum humanarumque rerum no-
mina. genera. officia causas aperuisti
Iste igitur vir tam insignis excellentissime

pitie. et qđ de illo etiam terentianus ele-
gāntissimo vñiculo breuiter ait. vir do-
ctissimus vñdecunq; varro. qui tam
multa legit. vt aliquid ei scribere va-
casse miremur. tam multa scripsit. qđ
multa vix quēq; legē potuisse creda-
mus. Iste in qđ vir tātus ingenio. tan-
tusq; doctrina. si rerū vel dīmāz de qui-
bus scribit oppugnator. ēēt atq; destru-
ctor easq; nō ad religionē sed ad su-
pstitiōnē diceret p̄tinē nescio vtrū tā
multa in eis ridenda. et temnēda dete-
stādaq; describeret. Cū vero deos eos-
dem ita coluerit colendosq; censueit.
ut in eo ipso opere literarū suarū dicat
se timere ne pereāt. non incurfu hostili
s; ciuū negligentia. de qua illos velut
ruina liberae se dicit. et in memoria bo-
norū p̄ eūsmodi libros recondi atq;
suari vtiliore cura qđ metellus de incē-
dio sacra vestalia. et eneas de troiano
excidio penates liberae p̄dicatur. et
tū ea legenda seculis p̄dit q̄ a sapiēti-
bus. et insipientib; merito abicienda.
et veritati religionis inimicissima iudi-
centur: quid existimare debemus nisi
hominem acerrimū ac pitissimū. non
tū sancto spiritu liberū. oppressum fu-
isse sue ciuitatis cōsuetudine ac legi-
bus. et tū a quib; mouebatur sub sp̄ci-
e commendande religionis tacere nolu-

Quod ad hunc Ca. in.
Quadragesima vnū libros scri-
psit antiquitatu; bos in res humanas
dīmāsq; diuisit. Rebus humanis viginti
q̄nq; diuinis sedecim tribuit: istā secu-
tus in ea p̄tione rācōnem: ut rerum
humanarū libros senos. quatuor da-
ret partib;. Intendit enī qđ agāt: vbi
agāt. qñ agant: qđ agāt. In sex itaq;
p̄mis de hominib; scripsit: in secun-
dis sex de locis: sex tercius de tempo-
rib;: sex quartos eosdēq; postremos
de reb; absolutis. Quater autē semi: vi-
ginti et quatuor fiunt. Sed vnum sm-

gularē quidmūter prius de omib;
loquetur i capite posuit. In diuinis iten-
tidem reb; eadem ab illo diuisionis
forma seruata est: quātū attinet ad ea
qđ dijs exhibēda sūt. Exhibētur enī ab
hominib; in locis. et temporib; sacra.
Nec quatuor que dixi: libris oplexus
ē terminis. Nā tres priores de hominib;
scripsit. seq̄ntes de locis. tercius de tē-
porib;. quartos de sacris: etiam hic qđ
exhibeāt. vbi exhibeant. qñ exhibeāt
quid exhibeant. subtilissima distinctō
ne commendat. V; qđ oportebat dicere.
et maxime id expectabatur quib; ex-
hibeāt: de ipsis qđ dijs tres descripsit
extremos: vt quinquies terminū quin-
decim fieret. Sūt autē om̄s vt diximus
sedecim. Quia a istoz exordium vnū
singularē qui prius de omib; loquetur
apposuit: quo absoluto sequēter
ex illa quinq; p̄tā distribuciōne tres
p̄cedentes qui ad homines p̄tinēt ita
subdiuisit vt p̄mus sit de pontificibus:
secūdus de augurib;. tercius de quin-
decim viris sacroz: secūdos tres ad
loca p̄tinentes. ita vt in vno eorum de
sacellis. altero de sacris edibus dice-
ret: tercio de locis religiosis. Tres por-
ro qui istos sequuntur et ad tempora p̄-
tinent id est ad dies festos ita vt vnū
eoz faceret de ferijs. alterum de ludis
circensib;. de scemicis tercius: quarto
rum trū ad sacra p̄tinentium. vni de
diis seccracōes. alteri sacra p̄uata: vlti-
mo publica. Hanc velut pompam ob-
sequoz in trib; qui restant dii ipsi se-
quuntur extremi: qđ iste vniūsus cul-
tus impensus est. In p̄mo dii certū: in
secundo incertū: in tercio cūctoz. no-
uissimo dii p̄cipui atq; selecti. In hac
tota serie pulcerrime ac subtilissime
distribuciōnis et distinctōnis. vitam
eternam frustra queri et sperari impu-
dētissime vel optari ex hīs que iam di-
ximus et que deinceps dicenda sunt:

cuius hominū qui corde obstinato si
bi nō fuerit inimicus facillime apparet.
Sed hominū enim sunt ista instituta
vel demonū. **N**ō quales vocant illi de-
mones bonos: s; vt loquar aptius im-
mūdoꝝ spiritūū a sme trouſia mali-
gnoꝝ: q̄ noxias opimiones quib; ani-
ma humana magis magisq; vanescat
et in cōmutabili eterneq; veritati co-
aptari atq; inherere nō possit. inuidētia
mirabili a occulte inserūt cogitacōm
bus impioꝝ a apte aliqui inserūt sen-
sibus: et q̄ possunt fallaci attestatiōe
confirmant. **I**ste ipse varro p̄terea se p̄-
us de reb; humanis. de diuinis aute;
postea scripſisse testatur: q̄ prius cō-
stituerint ciuitates: deinde ab eis hec
instituta sunt. **S**era aut religio. non a
trena aliq; ciuitate instituta ē s; plane
celestē ipa instituit ciuitatē: eā vero in-
spirat. a docet verus deus. dator vite e-
terne: veris cultorib; suis. **Ca. iij.**

Quoniam igitur ostentis ideo se
prius de reb; humanis scripſisse
postea de diuinis quia diuine iste ab
hominib; institute sūt: hec ratio est. **S**i-
cut prior ē inquit pictor q̄ tabula pi-
ctā. prior faber q̄ edificiu: ita prior es
sūt ciuitates q̄ ea que a ciuitatib; in-
stituta sūt. **D**icit aut prius se scriptu-
rum fuisse de dijs postea de hominibus
si de omni natura deoꝝ scribēt q̄ si hic de
aliqua scriberet. et nō de omni: aut vero
etiā aliqua: licet nō omnis deoꝝ natu-
ra nō prior debeat ēē q̄ hominū. **Q**uid
q̄ in illis trib; nouissimis libris deos
certos a incertos a selectos diligēter
explicās: nullam deoꝝ naturā preter-
mittere videntur. **Q**uid ergo est q̄ ait:
si de omni natura deoꝝ a hominū scri-
beremus. prius diuina absoluissem⁹
q̄ humana attingissem⁹. **A**ut enī de
omni natura deoꝝ scribit: aut de aliq;
aut omīno de nulla. **S**i de omni: ip̄o-
nēda ē vtiq; reb; hūanis. **S**i de aliq;

cur nō etiā ipa res p̄cedat hūanas?
An indigna ē p̄ferri etiam vniūse na-
ture hominū: pars aliq; deoꝝ? **Q**uod si
multū est. vt aliqua ps̄ dīma p̄ponat⁹
vniūsis reb; humanis: saltē digna ē
vel romanis. **R**erū quippe humanarū
libros nō quātū ad orbem terrarū sed
quātū ad solam romā p̄tinet scripſit:
quos tñ rerū diuinarū libros se dixit
scribendi ordīne merito pretulisse sic
pictor ē tabule pictē. sic fabrū edificō
aptissime ostēs q̄ etiā iste res dīme si-
cut pictura sicut structura. ab homini-
bus institute sunt. **R**est at vt de nulla
deoꝝ natura scripſisse intelligat⁹: ne-
q; hoc apte dicē voluisse: s; intelligē-
tibus reliquisse. **V**bi enī dicitur non
omnis. vltate quidē intelligitur ali-
qua: s; potest intelligi. et nulla: qm̄ q̄
nulla est. nec aliq;. nec omnis ē. **R**am
ut ipse dicit. si omnis ēēt natura deoꝝ
de qua scriberet. scribēdi ordīne reb;
hūanis ip̄onēda esset. **V**t aut a ipso
tacente veritas clamat ip̄onēda ēēt
certe reb; romanis: etiā si nō omis sed
saltem aliqua esset. **R**ecte aut post po-
nitur. **E**rgo nulla ē. **N**ō itaq; reb; di-
uinis anteferre noluit res humanas:
s; a reb; veris voluit anteferre res fal-
sas. **I**n hīs enī que scripſit de rebus
humanis secutus est historiā rerū
gestarū: que autē de hīs q̄s diuinas
vocat quid nisi opimiones rerū vana-
rum? **H**oc est mirū quod voluit s; b-
tūli significacōne mōstrāē: nō solū scri-
bens de hīs posterius q̄ de illis. sed
etiam racōne reddens cur id fecerit:
q̄ si tacuiss; aliter hoc factum cuius ab
alijs fortasse defendēt. **I**n ea vero ip̄a
racōne quā reddidit nec alijs que q̄
reliquit p̄ arbitrio suspicari: et satis p̄-
bauit homines se ip̄osuisse institutis
hominū: nō naturā hominū. nature deo-
rum. **I**ta se libros rerū diuinarū non
de veritate que p̄tinet ad naturā: s; de

fallitate q̄ p̄tinet ad errores scrip̄isse
 ōfessus est. Quod aptius alibi posuit
 sicut in quarto libro cōmemorauit ex
 nature formula se sc̄pturū fuisse. si no
 uam ipse dēt ciuitatē: quia uero iam
 ueterē inuenerat: nō se potuisse nisi e-

Duis ōsuetudinē sequi. **Ca. v.**
 Emdē illud quale ē: q̄ tria ge
 nēra thxologie dicit esse. id ē racōnis
 que de d̄is explicatur: eorūq̄ vnū mi
 thicon appellari. alterū pbificō. terciū
 ciuile. Latē si uisus admitteret genus
 quod primū posuit fabulaē appellaē
 mus: s̄ fabulosum dicamus. **A** fabulis
 enī mithicon dēm ē: qm̄ mithos grece
 fabula dicitur. **S**c̄dm̄ autē ut natura
 le dicatur iā ōsuetudo locucōnis ad
 mittit: terciū etiā ipse latē enūciat:
 qd̄ ciuile appellatur. Deīde ait. **M**ithi
 con appellat̄ quo maxime utitur poe
 te: pbificō quo philosophi: ciuile quo
 populi. **P**rimū inq̄t qd̄ dixim̄ eo sūt
 multa tra dignitatē a natura immor
 talium ficta. **I**n hoc enī ē: ut deus ali
 us ex capite. alius ex femore sit. alius
 ex guttis sanguinis natus: i hoc ut dii
 furati sint. ut adulterarint: ut fuerit
 homi. **D**emq̄ in hoc om̄ia d̄is attribu
 untur que non modo in hominem. sed
 etiā in contemptissimū hominē cadē
 possunt. **H**ic certe ubi potuit. ubi aus
 sus ē. ubi impunitū putauit: q̄nta mē
 dacissimis fabulis nature deoz̄ fieret
 iniuria. sine caligine ullius ambigui
 tatis expressit. **L**oquebatur enī nō de
 naturali thxologia. nō de ciuili. sed de
 fabulosa: quā libere a se putauit esse
 culpādam. **V**ideamus quid de alte
 ra dicat. **S**c̄dm̄ genus ē inquit qd̄ de
 monstrauit. de quo multos libros phi
 losophi reliquerūt: in quibz̄ ē dii quā
 sūt. ubi. qd̄ genus. quale ex quo nā
 tēpore. an sempiterno fuerint dii: ex
 igne sint. ut credit eraclitus: an ex nu
 meris ut pitagoras: an ex atomis

ut ait epicurus: sic alia q̄ facilius in
 tra parietes i scola. q̄ extra in foro fer
 re possunt aures. **N**ichil i hoc genere
 culpaunt qd̄ pbificō uocāt̄ ad phi
 losophos p̄tinet: tm̄ q̄ eoz̄ inter se cō
 trouersias ōmemorauit p̄ quos fca est
 dissidētium multitudo sectarū: remo
 uit tm̄ hoc genus a foro id est a popu
 lis scolis uero a parietibz̄ claudit: illud
 autē p̄mū mendacissimū atq̄ turpis
 simū a ciuitatibz̄ non remouit. **O** reli
 giosas aures populares. atq̄ in h̄is
 etiā romanas. **Q**d̄ de d̄is immortalibz̄
 bus philosophi disputāt ferre non
 possunt: qd̄ uero poete canūt a histrio
 nes agūt q̄ extra dignitatē ac na
 turā immortalū ficta sūt. q̄ nō mō in
 hominē s̄ etiā in contemptissimū hominē
 cadē possunt. nō solū ferūt s̄ etiā libe
 ter audūt: neq̄ id tm̄. sed d̄is q̄ ip̄is
 hoc placere. et p̄ hoc eos placandos
 eē decernūt. **D**ixerit aliq̄s. **H**ec duo
 gna mithicon. a pbificō. id est fabu
 losū atq̄ naturale decernamus ab hoc
 ciuili de quo nūc agitur. **V**nde illa et
 ipse decernit. **T**amq̄ ip̄sū ciuile uide
 amus qualiter explicet. **V**ideo quidē
 cur debeat discerni fabulosū: quia fal
 sum. q̄ turpe. quia indignū est. **N**atu
 rale autē a ciuili uelle discernē: quid ē
 aliud q̄ etiā ip̄sū ciuile fateri esse mē
 dosum. **V**i enī illd̄ naturale est: quod
 habet reph̄ionis ut excludatur. **S**i
 autē hoc qd̄ ciuile dicitur naturale nō
 est: quid habet meriti ut admittatur.
Hec nempe illa causa est. quae prius
 sepsit de rebz̄ hūanis: posterius de
 diuinis: qm̄ in diuinis rebz̄ nō naturā
 deoz̄ s̄ hominū instituta secutus ē. **I**n
 treamur sane a ciuile thxologia. **T**er
 cium genus est inquit. qd̄ in urbz̄ bus
 entes maxime sacerdotes nosse atq̄
 ministrāe dūt: in q̄ ē. q̄ deos publice
 sacra ac sacrifici colē ac facē quēq̄
 par sit. **A**dhuc qd̄ seq̄tur attēdam⁹.

100

Prima inquit theologia maxime ac
comodata est ad theatra: secunda ad
mūdū: tertia ad urbem. Quis nō vide
at: cui palmā dederit? Vnq; secunde
quā sup̄ dixit eē philosophorū. Hāc
enī p̄tinē testatur ad mūdū: quo isti
nichil eē excellentius opinantur in re
bus: duas vero illas theologias pri
mam et tertiā theatri scilicet atq; vr
bis. distinxit ac iunxit. Videmus enī
nō otinuo qd̄ est vr̄bis p̄tinē posse et
ad mūdū: quamuis vr̄bem esse videa
mus in mūdō. Fieri enī potest vt in vr
be scdm̄ falsas op̄miones ea colātur
et ea credantur: quorū in mūdō vel ex
tra mūdū natura sit nusq;. Theatru
v̄ro vbi est: nisi in vr̄be? Quis theatru
n̄stituit: nisi ciuitas? Propter qd̄ in
stituit: nisi p̄pter ludos scemicos? Vbi
sunt ludi scemici: nisi in reb; diuinis de
quib; h̄i libri tāta solertia describūt?
O Marce varro cū his. **Ca. vi.**
Homo omnū acutissimus et sme
ulla dubitacōne doctissimus s̄ tñ hō
mo nō deus. nec spiritu dei ad vicēda
et anūciāda diuina. in veritatem liber
tatemq; subuectus: cernis quidē q̄
sunt res diuine ab hūanis nugis atq;
mēdacijs dirimēde. s̄ vicōsissimas p̄
puloꝝ op̄miones et s̄uetudines in su
p̄sticōmb; publicis vereris offendē:
quas ab deorum natura aberrare. vel
talū quales in huius mūdī elemētis
hūani animi suspicatur infirmitas. et
sentis ipse cū eas vsq; quaq; sideras:
et oīs v̄stra l̄atura circūsonat. Quid
hic agit hūanum q̄uis excellentiss
mū ingenium? Quid tibi hūana licet
multiplex ingeniq; doctrina in h̄i an
gustis suffragatur? Naturales deos
colere cupis: ciuiles cogaris. Inueni
sti alios fabulosos in quos liberius
quod sentis euomas: vnde et istos ciu
iles velis nolisue p̄fundas. Dicis quip
pe fabulosos accomodatos eē ad the

atru. naturales ad mūdū. ciuiles ad
vr̄bem cū mūdus opus sit diuinū. vr
bes vero et theatra opera sunt hōim: nec
alij dii derideantur in theatris q̄ qui
adorantur in templis: nec alijs ludos
exhibeatis q̄ quib; victimas immo
latis. Quāto liberius subtiliusq; ista
diuideres dicens. alios esse deos na
turales. alios ab hōimib; institutos:
s̄ de institutis aliud habere l̄ras po
etaz aliud sacerdotū: vtrasq; tñ ita es
se inter se amicas solutio falsitatis. vt
grate sint vtreq; de monib;. quib; do
ctrina inimica ē veritatis. Sequestra
ta igitur paululu; theologia quā na
turalem vocat de qua postea differen
dū est: placetne tādē vitam eternam
peti a sperari ab dijs poeticis. theatri
cis. ludicris. scemicis. Absit. Imo v̄ro
aitat deus verus tam immanē facile
gamq; dementiā. Quidē Ab eis dijs
quib; hec placent et quos hec placēt
cū eoz illic crimina frequētentur: vita
eterna poscenda est? Removt arbi
troꝝ vsq; ad tātū precipuū furiosissi
me impietatis insant. Nec fabulosa
igitur nec ciuili theologia sempiter
nam quisq; adipisatur vitaz. Nā enī
de dijs turpia fingendo seminat: hec
fauēdo merit. Nā mēdacia spargit:
hec colligit. Nā res diuinas falsis
crimib; infectatur: hec eozum cri
minū ludos in diuinis reb; amplecti
tur. Nā de dijs nephanda figmēta
hōimū carnib; p̄sonat. hec ea deoz
ipsoꝝ festiuitatib; s̄secrat. Facinora
et flagicia numinū illa cātat: hec amat
Nā p̄dit a fingit: hec autem aut atte
statur veris: a oblectatur et falsis. Am
be turpes: ambe dānabiles. S; illa q̄
theatrica est. publicā turpitudinē p̄
fitetur: ista q̄ vrbana est illius turpi
tudine ornatur. Hincine vita eterna
spabitur: vnde ista breuis temporalis
q; polluit? An v̄ro vitā polluito solitiū

nefarioꝝ hominū. si se miserāt affecti-
omibꝫ a assensu omibꝫ nr̄is: et vitam nō
polluit societas demonū qui coluntur
crimibꝫ suis si veris q̄ mali. si falsis
q̄ males. **H**ec cū dicimus videri fortasse
cuius n̄imis h̄az rerū ignaro p̄t. ea
sola de dijs talibꝫ maiestati indigna
diuine et ridicula detestabilia celebra-
ri. q̄ poetis cātantur carminibꝫ et ludis
scenicis actantur: sacra vero illa q̄ nō hi-
striones s; sacerdotes agūt. ab omni
esse de decore purgata et aliena. **H**oc
si ita esset. nunq̄ theatrical turpitudi-
nes in eozꝫ honore quisq̄ celebrandas
esse censeret: nūq̄ eas ipsi dij precipere
rēt sibi met exhiberi. **S**ed ideo nichil pu-
det ad obsequium deozꝫ talia gerere in
theatris: q̄ scilicet geruntur in templis
Demqꝫ memoratus auctor cū ciuile
theologia a fabulosa et naturali terci-
am quādam sui generis distinguere cona-
retur: magis eā ex vtraqꝫ temperatā
q̄ ab vtraqꝫ separatam intelligi volu-
it. **A**it enī. ea que scribunt poete mi-
nus esse q̄ vt populi sequi debant: q̄
autē philosophi plusq̄ vt ea vulgus
scrutari expediat: que sic abhorret in-
quit. vt tñ ex vtroqꝫ genere ad ciuiles
races assumpta sint nō pauca. **Q**ua-
re q̄ erūt omnia cū p̄rijs vna cū ciuili-
libꝫ scribemus: e quibꝫ maior societas
debet esse nob̄ cū philosophis q̄ cum
poetis. **N**on ergo nulla cum poetis. **E**t
tñ alio loco dicit de generatōibꝫ de-
ozꝫ magis ad potas q̄ ad phisicos
fuisse p̄pos inclīnatos. **D**ic enī dixit
quid fieri debeat ibi q̄d fiat. **P**hisicos
dixit vtilitatis cā scripisse: potas de-
lectōnis. **A**c p̄ hoc ea q̄ a poetis scri-
pta populi sequi nō debent. crimina sūt
deozꝫ: q̄ tñ delectant et p̄pos et deos. **D**e-
lectōnis enī cā sic dicit. scribunt poete
nō vtilitatis: ea tñ scribunt q̄ dij expe-
rāt: p̄hi exhibeāt. **C**a. vii.

Reuocat igitur ad theologia a

uile theologia fabulosa. theatra. scē-
ca indignitas et turpitudis plēa: et hęc
tota q̄ merito culpanda et respuēda ui-
dicatur. ps huius ē q̄ colenda et ob-
uanda censetur. nō sane ps incongru-
a sicut ostendē instituit. et ea q̄ ab vni-
uerso corpore aliena importune illi cō-
nexa atqꝫ suspensa sit: s; omnino cōso-
na et tāq̄ eiusdē corporis membrū cō-
uenientissime copulata. **Q**uid enī ali-
ud. ostendūt illa simulacra: forme: eta-
tes. sexus. habitus deozꝫ. **N**ūq̄d bar-
batū iouē. imberbem mercurium poe-
te habent: pontifices nō habent. **N**ū-
quid priapo mimi: nō etiā sacerdotes
enormia pudēda fecerunt. **A**n aliter
stat adorāndus in locis sacris: q̄ p̄ce-
dit ridendus in theatris. **N**um saturnus
senex apollo ephēbꝫ ita p̄sone sūt
histrionū: ut non sint statue delubro-
rum. **C**ur furculus qui foribus preest
et limentinus q̄ limini dij fuit mascu-
li: atqꝫ inter hos cardea femina ē que
cardinē fuat. **N**ōne ista in rerū diuina
rū libris reperūtur: q̄ graues poete
suis carminibꝫ indigna duxerūt. **N**ū-
quid dyana theatra portat arma: et
vrbana simpliciter vgo ē. **N**ūquid
scenicus apollo citharista ē et ab hac
arte delphicus vacat. **S**ed hęc hōne-
stiora sūt inoparacōe turpior. **Q**uid
de ipso iouē senserunt: qui eius nutri-
cem in capitolio posuerunt. **N**ōne ad-
testati sūt euemero: qui om̄s tales de-
os nō fabulosa garrulitate s; histori-
ca diligentia homines fuisse mortales
q̄ scripsit. **E**pulones etiā deos para-
fitos iouis ad eius mensazꝫ q̄stituerūt:
quid aliud q̄ mimica sacra esse volu-
erunt. **N**ā parafitos iouis ad diuinū
eius adhibitos. si mimus dixiss; utiqꝫ
risū quefisse videretur. **V**arro dixit.
Nō cū irridēt deos: s; cū omendaret
hoc dixit. **D**iuinazꝫ nō hūanazꝫ reruz
libri hoc eū scripsisse testatur: nec vbi

ludos scenicos exponere: s; ubi capi
tolima iura pandebat. Demq; a talib;
vincitur & fatetur: sicut forma huana
deos fecerit. ita delcari eos huana vo
luptatib; credidisse. Non enim mali
gm spiritus suo negocio defuerunt:
ut has noxias opiniones huanaum
metium ludificatione firmaret. Unde
etiam illud e. q; herculis editius oca
ofus atq; feriatu; lufit tesseris secum
vtraq; manu alternante in vna; situ
ens hercule. in altera seipsum: sub ea
codicōe vt si ipse viciss; de stipendio
templi sibi cenam pararet. amicamq;
coduceret: si autē victoria herculis fi
eret hoc idē de pecunia sua voluptati
herculis exhiberet. Deinde cū a seipso
tāq; ab hercule victus eēt debita; ce
nā & nobilissimam mētricē laurentinā
deo herculi dedit. At illa cū dormisset
i tēplo vidit in somnis herculē sibi eē
cōmixtū sibiq; dixisse: q; inde discedēs
cui pmo iuueni obuia heret apud illū
esset inuētura mercedē: quam sibi cre
dere debēt. ab hercule p̄olutā. Ac sic
abūtū cū p̄mus iuuenis ditissimus tha
rutius occurri; eāq; dilcām secum di
utius habuiss;: illa herede defunctus
ē. Que amplissimam adeptā pecuniā
ne dme mercedi vidētur ingrata. qd
acceptissimū putauit esse numimib;
populū romanū etiā ip̄a scripsit here
dem: atq; illa nōo par ente muētū ē te
stamētū: quib; meritis eā ferunt etiā
honores meruisse diuinos. Nec si po
tere fingēt. si mimi agēt ad fabulo
sam thxologia; dicerētur p̄culdubio
ptinē: et a ciuili thxologie dignita
te separanda iudicarentur. Cum vero
hec de deco; nōo poetaz s; populoz.
nōo mimos; s; sacroz. nōo thxatroz; s;
temploz. id est nōo fabulose s; ciuili
thxologie a tāto auctore p̄dūtur nōo
frustra histriones ludicris artibus
fingūt deoz; q; tāta ē turpitudinē: sed

plane frustra sacerdotes velut sacris
ritib; conantur fingē. deoz; q; nulla est
honestatē. Sacra sūt iunonis: et hec
in eius dilcā insula samo celebrantur
vbi nuptū data ē ioui. Sacra sunt ce
reris: vbi a plutone rapta proserpi
na queitur. Sacra sūt venēis: ubi ama
tus eius ad en aprimo dēte extinetu.
iuuenis formosissimus plāgitur. Sa
cra sūt matris deū: vbi attis pulcher
adolescens ab ea dilcūs & muliebri ze
lo absatus etiā hominū absatoz; quos
gallos vocant infelicitate deplorat;
Nec cū de formoz; a sint omn sceica fe
ditate: qd ē q; fabulosa de dijs figmē
ta poetaz; ad thxatru videl; ptinentia
velut secernē mūtū a ciuili thxologi
a quā da vr̄bem ptinē volunt. quali
ab honestis & dignis indig; & turpiat;
Itaq; potius est. vñ gratie debeantur
histriomb; qui oculis hominū peper
erūt: nec omnia spectacula nudaue
runt: q; sacraz; eduz; pietib; occulta
bantur. Quid de sacris eoz; homi sen
tiendū est que tenebris operiūtur: cū
tam sint detestabilia q; p̄feruntur in lu
cem. Et certe quid i occulto agāt. p
absatos & molles ipsi viderit: eosdē
tñ homies infelicitate ac turpiter ener
uatos atq; corruptos. occultare mimi
me potuerūt. Persuadeāt cui possunt
se aliquid sanctū p̄ tales agē homies:
quos inter sancta sua numerari atq;
v̄sari negaē non possunt. Nescimus
qd agant: s; scimus p̄ quales agant.
Nouimus autē quid agatur in scena
quo nunq; vel in choro meretricuz; ab
satus aut mollis intrant: et tñ etiam
ip̄a turpes & infames agūt. Neq; em̄
ab honestis agi debuerūt. Que sūt er
go illa sacra quib; agēdis tales ele
git sanctitas: quales nec timelici se
Admisit obscenitas. Ca. viij.
Tēni habet ista phisiologicas
quasda; sic aut id ē naturalū racōnū

interpretacōe: quasi vero nos in hac
disputacōe philosophiā queramus et
nō theologiā id est racō; nō natūe s̄
dei. Quamuis enī qui verus deus ē nō
opimione s̄ natura deus sit. nō tñ omī
natura deus est: q̄ et hominis et pecoris;
et arboris. et lapidis utiq; natura est
quorū nichil ē deus. Si autē interp̄
tacōis huius qm̄ agitur de sacrīs ma
tris deum. caput est certe. q̄ m̄ deum
terra est. quid ultra querimus. quid
cetera p̄scrutamur? Quid euidentius
suffragat̄ eis. q̄ dicūt om̄s istos deos
homines fuisse? Sic enī sūt terrigenē:
sic eis m̄ ē terra. In vera autē theolo
gia: opus dei ē terra nō m̄. Verūtñ
quo quomō sacra eius interpretē et
referat̄ ad rerum naturā: viros mul
ebra pati nō ē secūdū naturā: s̄ cōtra
naturā. Sic morbo. hoc crimē. hoc de
dicus inter illa sacra p̄fessionē: quod
in vicōis hominū morib; vix habet
inter cōmēt̄ a p̄fessionē. Deinde si ista
sacra que scemicis turpitudinib; diuin
cūtur esse fediora. hic excusantur atq;
purgātur q̄ hnt̄ interpretacōnes su
as quib; ostendantur rerū significa
re naturā: cur nō etiā p̄ etica similiter
excusentur atq; purgentur? Multa e
nim et ipsi ad eundē modū interpre
tati sūt: vsq; adeo ut qd̄ ab eis imma
nissimū et infandissimū dicitur. satir
num suos filios deuorasse. ita nōnulli
interpretentur q̄ longinquitas tem
poris q̄ saturni nomīne significatur q̄
quid gignit ipsa sumat: vel sic idem
opinatur varro. q̄ p̄tineat saturnus
ad semina q̄ i terrā de q̄ oriūtur iterū
recidūt: itēq; alij alio modo et simili
cetera. Et tñ theologia fabulosa dicitur.
et cū oib; huiuscemodi interpres
tacōib; suis reprehenditur. abicitur.
improbatur: nec solū a naturali q̄ phi
losophorū ē. verū etiā ab ista civili de
q̄ agimus q̄ ad vrbes populosq; asse

ritur p̄tinē. eo q̄ de dijs indigna d̄fin
xerit. merito repudianda discernitur:
eo mimirū cōsilio. ut qm̄ acutissimi ho
mines atq; doctissimi a quib; ista cō
scripta sūt ambas improbandas in
telligebāt. et illam scilicet fabulosam
et istā ciuile. illā vero audebāt impro
baē hāc nō audebāt: illā culpanda;
p̄posuerūt. hāc eius similem compa
randā exposuerūt. nō ut hęc p̄ illa te
nēda eligētur. s̄ vt cū illa respuenda
intelligētur: atq; ita sine piculo eorū
q̄ ciuilem theologiā reprehendē metue
bāt. utraq; otempta ea quā naturalē
vocāt apud meliores animos inueni
ret loci. Rā et ciuile et fabulosa ambe
fabulose sunt ambeq; ciuiles: ambas
inueniet fabulosas. q̄ vanitates et ob
scenitates ambarū prudēter m̄p̄xe
rit: ambas ciuiles. qui scemicos ludol
p̄tinentes ad fabulosam. in deorū ciu
lium festiuitatib; et in vrbiū d̄mis re
bus adūterit. Quomō igitur vite e
terne dande potestas cuiq; deorū isto
rū tribuitur: q̄s sua simulacra et sacra
ouincunt dijs fabulosis ap̄issime re
probatis esse similes formis. et ati
bus. sexu. habitu. diuigijs. generacōi
bus ritib;? In quib; omnib; aut homi
nes fuisse intelliguntur. et p̄ vniuscū
iusq; vita vel morte sacra eis et solēma
constituta. hūc errorem insinuanti
firmatibusq; demonib;: a certe ex q̄li
bet occasione immundissimi spūs fal
lendis hūanis mentib; irrep̄hisse.

Quid ip̄a numinū **Ca. ix.**
Officia viliter minutatimq; con
sata p̄pter qd̄ eis dicunt p̄ vniuscū
q; p̄o munē supplicari oportere? Vñ
nō qd̄ omnia s̄ multa iam diximus.
Rōne scurrilitati mimice. q̄ d̄ime con
sonat dignitatē. Si duas quisq; nu
trices adhibēt infanti. quaz vna mi
chil nisi escam. altera nichil nisi potum
daret sic isti ad hoc duas adhibuerūt

deas educā q̄ potinā: nemp̄ deli p̄ere: et
aliquid mīmo simile in sua domo agē
vidētur. Liberū a liberamento appel-
latum volunt q̄ mares in coeundo p̄
eius beneficiū emīssis semīnibz libe-
rentur: hoc idē in femīnis agē liberam
quā etiam venerem putāt. q̄ et ipsam
phibeant semina emittere: et ob hęc li-
bero eādē virilē corp̄is p̄tē i tēplo po-
mī: femineā libere. Ad hęc addūt mu-
lieres attributas libero et vinu: pro-
pter libidīnē concitādā. Sic bacha-
nalia summa celebrātur infamia. Vbi
varro ipse cōfiteatur a bachantibz ta-
lia fieri nō potuisse: nisi mente commo-
ta. Hęc tñ postea senatu displicuerūt
famozī: et ea iussit auferri. Saltē hic
tandē for̄ sitā senserūt quid immundi
spūs dū p̄ dñs hñtur. in hominū men-
tibz possint. Hęc certe nō fiēt i thea-
tris. Ludūt quippe ibi nō furūt: q̄ ius
deos habē q̄ etiā ludis talibz delcēn-
tur simile sit furoris. Quale autē illō
ē q̄ cū religiosū a sup̄sticōso ea distm-
ctōne discernat vt a sup̄sticōso dicat
timei deos. a religioso autē tñ vereri
vt parētes. nō vt hostes timeri: a tq̄
ōnes ita bonos dicat. vt facilius sic
eos nocentibz peere q̄ ledē quēquā
innocētēs. Tñ mulieri fete post p̄tuz
tres deos custodes cōmemorat adhi-
berī ne siluanus deus p̄ noctes ingre-
diatur et vexet: eozūq̄ custoduz signi-
ficandoz causa tres homīes nocte ar-
cumire limina domus. et p̄mo limē se-
curi feriē. postea pilo. tercio deūtēre
scopis. vt hñs datis cultuē signis deus
siluanus phibeatur intraē: q̄ neq̄ ar-
bores cedūt ac putantur sine ferro.
neq̄ faroficitur sine pilo: neq̄ fruges
coaceruātur sine scopis. Ab hñs autē
tribz rebus tres nuncupatos deos. in
tercidonā a securis intercisione. pilu-
nū a pilo. diuertam ab scopis: quibus
dñs custodibz p̄tra vim dei siluam fe-

teofuārentur ita contra dei nocentis
seuitiam non valēt custodia bonoz
nisi plures essent adūsus vnum: eiq̄
asperso horrendo in cultu utpote silue-
stri. si gms cultuē tāq̄ cōtrariis repu-
gnarēt. Trane ista est innocētia de-
oz ista cordia. Hęc sine sunt numia
salubria vrbū: magis ludenda q̄ lu-
dibria theatroz. Cum mas et femina
coniūgūtur adhibetur deus iugitan⁹
fit hoc ferendū. Sed domū est ducē-
da que nubit: adhibetur et deus domi-
ducus. Vt in domo sit: adhibetur de⁹
domitius. Vt maneat cū viro: addit⁹
dea maturna. Quid vltra querit⁹. Par-
catur humane verecundie: pagat ce-
tera cupiscētia carnis et sanguinis. p̄-
curato secreto pudoris. Quid implet⁹
cubiculū turba nummū: qñ et paranim-
phi inde discedūt. Et ad hoc implet⁹
nō vt eoz presentia cogitata maior
sit cura pudicie: s; vt femie sexu infir-
me nouitate pauide. illis cooperanti-
bus sine vlla difficultate v̄gimtal au-
feratur. Adest enī dea v̄gimēns. et de-
us pater s̄bigul: et dea mater prema.
et dea partunda et venus. et priapus.
Quid est hoc. Si omnino laborantē
in illo ope virū ab dñs adiuuaē opoz-
tebat: nō sufficēt aliquis vnus aut ali-
qua vna. Nunquid venus solo paruz
ess; q̄ ad hoc etiā dicitur nūcupata. q̄
sine eius vi femia v̄go ēē nō desinat.
Si est vlla frons in hominibz q̄ nō ē
in nummibz: nōne cū diugati credunt
tot deos vtriusq̄ sexus esse p̄sentes. et
huic opi instātes ita pudore afficiū-
tur: ut et ille minus moueāt. et illa pl⁹
reluctetur. Et certe si adest v̄gimēns
dea vt v̄gimi zona soluatur. si adest de-
us subigus vt viro subigat. si adest
dea p̄ma vt subacta ne se cōmoueat
comp̄matur: dea p̄tunda ibi q̄d faāt.
Erubescat: eat foras: agat aliq̄da ma-
ritus. Valde inonestū est vt quod

vocatur illa. impleat q̄sq̄ m̄i ille. **S**z
 forte ideo toleratur. q̄ dea dicitur esse
 non deus. **N**ā si masculus credetur. et
 profundus vocatur: magis cōtra eum
 p̄ vxoris pudiciā poscēt maritus au
 xiliū. q̄ fet̄a tra filianuz. **S**z q̄d hoc
 dicā cū ibi sit. a p̄pus nimius mascu
 lus. sup cuius imāssimū a turpissimū
 fasciū sedē noua nupta iutebat: mo
 re honestissimo a religioſissimo m̄ro
 naz. **E**āt adhuc: et theologia ciuile
 a theologia fabulosa. vrbes a theatris
 templū ab scemis. sacra pontificum a
 carminibz poetaz. velut res honestas
 a turpibz. veraces a fallacibz. graues
 a leuibz. serias a ludicris. appetēdas
 a respuendis q̄ possunt q̄si conentur
 subtilitate discernē. **I**ntelligimus q̄d
 agāt. qui illā theatricā a fabulosam
 theologia ab ista ciuili pendē nouerūt
 et ei de carminibz poetaz tāq̄ de spe
 culo resultaē. et ideo ista expōita quā
 damnaē nō audēt illā eius imaginē
 liberius arguūt a reprehendūt: ut q̄
 cognoscūt q̄d velint. et hāc ipsam fa
 ciem cuius illa imago est detestētur:
 quā tñ dñi ip̄si tāq̄ in eo dē speculo se
 intuetes ita diligūt: vt qui qualesq̄
 sint in vtraq̄ melius videātur. **V**nde
 etiam cultores suos terribilibz impe
 rns opulerūt. vt immundiciam theo
 logie fabulose sibi dicarent in suis so
 lemmitatibz ponēt. in rebz diuinis ha
 berēt: atq̄ ita a seip̄os immūdistimof
 spiritus manifestus esse docuerūt et
 huius vrbane theologie velut electe
 et pbate illā theatricā abiectā atq̄ re
 probatā membrū partēq̄ fecerūt: ut
 cū sit vniūsa turpis a fallax atq̄ i se oti
 neat a menticos deos vna ps eius fiti
 lris sacerdotū: altera in carminibz po
 etaz. **S**trum habeāt a alias ptes: a
 lias questō est. **N**unc propter diuifi
 onē varrois a vrbanā a theatricā the
 ologiā ad vna ciuilem ptinē satis vt

op̄moz ostendi. **S**nde q̄ sunt ambe
 similis turpitudinis absurditatis in
 dignitatis falsitatis: abfit a viris re
 ligioſis vt siue ab hac. siue ab illa vi
 ta speretur eterna. **D**emq̄ a ipse var
 ro commemorat a enumerat deos ce
 pit adcep̄cōe hominis quoz numer⁹
 exorsus est a iano. eāq̄ seriē pduxit
 usq̄ ad decrepiti hominis mortē. et de
 os ad ipsum hōiem ptinentes clausit
 ad neuam deā q̄ in funeribz senū cāta
 tur. **D**eide cepit alios deos ostendē. q̄
 ptinent nō ad ipsuz hōiem. s; ad ea q̄
 sūt hōis. sicuti est victus atq̄ vestitus
 et q̄cunq̄ alia q̄ huic vite sūt necessa
 ria: ostendens in omnibz quid sit cui
 usq̄ munus et ppter quid cuiq̄ debe
 at supplicari: in q̄ vniuersa diligentia
 nullos demonstrat vel nominat de
 os. a q̄bz vita eterna poscēda sit: pro
 pter quā vna p̄ nos xp̄iam sumus.
Quis ergo vsq̄ a deo tardus sit. ut
 nō intelligat istū hominē ciuilem theo
 logiā tā diligenter exponendā a pe
 riendo eāq̄ illi fabulose indigne atq̄
 p̄brose similem demonstrando. atq̄
 ip̄am fabulosam ptē esse huius satis
 euidenter docendo non m̄i naturali
 quā dicit ad philosophos ptinē i ani
 mis hōim moliri locū. ut ea subtilitate
 fabulosam rephendat. ciuilem vero re
 phendē quidem nō audeat. s; p̄ dēdo
 rephensibile ostēdat: atq̄ utraq̄ ita
 iudicō rē intelligētū reprobata so
 la naturalis remaneat eligēdas. **D**e q̄
 suo loco in adiutorio dei veri diligētū

Hus differēdū est. **C**a. x.
Libertas sane q̄ huic defuit ne
 istam urbanā theologia theatricē si
 milimā apte sic illam rephendē aude
 ret. anneo senece quē nonnullis indi
 cijs inuenimus apostolorū n̄roz da
 ruisse temporibz nō q̄dē ex toto veruz
 ex aliq̄ pte nō defuit. **A**ffuit eni scribē
 ti: viuenti defuit. **N**am in eo libro quē

otra supsticōes dicit: multo copiosi
us atq; vehementius reprehendit ipse ci
uilem istam & urbanā theologiā. q̄
varro theatricā atq; fabulosam. Cum
enim de simulacris ageret: sacros in
quit immortales inuolabilesq; deos
in materia vilissima atq; immobili de
dicant: habitus illis hominū ferarum
q; piscum. **Q**uidam vero mixto sexu
diuersis corporib; induūt: numina vo
cāt: q̄ si spū accepto subito occurrēt
monstrababerēt. **D**einde aliquanto
post cū theologiā naturalem pdicans
quorūdam philosophorū sentētiā di
gessisset: opposuit sibi questōnē ait.
Hoc loco dic aliquis. **C**redam ego
celū & terrā deos esse: et supra lunā ali
os. infra alios. **E**go ferā a platone.
aut peripateticum stratonē: quorū al
ter fecit deum sine corpore. alter sine a
nimo. **E**t ad hoc respondēs: q̄d ergo
tandē inquit. ueriosa videntur tū ta
tijā romuli. aut tullij hostilij somnia.
Cloacina; titus tanius dedicauit deā:
pycum tiberinumq; romulus: hostilij
pauore. atq; pallorem teterrimos ho
minum affectus. quorū alter mentis
territe motus ē. alter corporis: ne mor
bus quidem s; color. **H**ec numina po
tius credes: et celo recipies. **D**e ipis
vero ritib; crudeliter turpib;: q̄ liber
scripsit. Ille inquit. viriles sibi partes
amputat ille lacertos secat: ubi iratos
deos timent. qui sic ppicios merētur.
Dij autē nullo debent coli genere. si et
hoc volūt: tantus est perturbate men
tis & sedib; suis pulse furor: vt sic dij
placentur. quēadmodum ne quidez
homines sciuūt. **T**eterrimi & in fabu
las tradite crudelitatis tyranni lacera
uerūt aliquorū mēbra: neminē sua la
ceraē iusserūt. **I**n regie libidif volupta
tē. castrati sūt q̄dā: s; nemo sibi ne vit
eēt. iubere dño attulit manus. **S**eipi i
tēplis otrucidāt: vulneib; suis ac san

ḡne supplicāt. **S**i cui inuei vacet q̄ fa
ciūt. q̄q; patiūt: inuei et tā indecora ho
nestis. tā indigna libris. tā dissimilia
famis: ut nemo fuit dubitaturus fure
re eos si cū pauciorib; fuerēt. **N**ūc fa
mitatis p̄ociniū infamētū turba ē. **I**a
illa que in ipso capitolio fici solē me
morat: & intrepide omnino coarguit:
quis credat nisi ab irridētib; aut fu
rentib; fieri. **N**ā cū in sacris egiptijs
osyrim lugeri pditum. mox aut inue
tū magno eē gaudio derisiss; cū pdi
tio eius inuēcōq; fingatur: dolor tū il
le atq; leticia ab hīs q̄ nichil pdiderūt
nichil inuenerūt veraciter exp̄mar: bu
ic tū inqt furori certū tempus est. **T**o
lerabile est semel in anno infamē. **I**n
capitolū puem: pudebit publicate de
mētē. q̄d sibi vnus furor attribuit of
ficij. **A**lius numina deo sbicit: alius ho
ras iouū nūciat. alius licet or ē. alius vn
ctor q̄ vano motu brachiorū imitatur
vnguētē. **S**ūt q̄ iunoni ac mimerue
capillos disponāt. lōge a tēplo nō tm
a simulacro stātes: mouēt digitos or
nātū mō: sūt que speculū teneāt: sūt
q̄ ad vadimonia sua deos aduocent:
sūt q̄ libellos offerāt. et illos cām suā
doceāt. **D**octus archimimus senex iā
decrepitus. cotidie in capitolio mimū
agebat: quasi dij libeter exspectarēt.
quem illi homines deserant. **O**mnē il
lic artificum genus operantū: dñs im
mortalib; delidet. **E**t paulopost. **D**ij
tū inqt etiam si sup uacuum vsū: nō tur
pem nec infamē deo pmittūt. **S**ed et
q̄dā in capitolio que se a ioue amari
putant: ne iunonis quidē si credēve
lis poetis iracundissime inspectu terre
tur. **H**anc libertatē varro nō hūit: tm
mō poeticā theologiā reprehendē ausus
ē ciuile nō ausus ē: quē vel quā istecōci
dit. **S**ed si verū attēdamus: deteriora
sunt templa ubi hec aguntur: q̄ thea
traybi fingūt. **S**ū i hīs sacris ciuilib;

theologie hās ptes potius elegit se-
neca sapienti: ut eas in animi religiōe
nō habeat: s; in actib; s;mgat. Ait enī
que omnia sapiēs fuabit tāq; legib;
iussa: non tanquā dñs grata. Et pau-
lo post: quid q; matrimonia inquit
deoz iungimus: et ne pie quidē fra-
trum salicet ac soroz. Bellonā mar-
ti collocamus vulcano venem. neptu-
no salaciam: quosdā; tñ celibes relin-
quimus q; si dñco defecit: p̄sertim cū
q̄dam vidue sūt vt populonia. vel ful-
gora. et diua rumina. quib; non miror
p̄torem defuisse. Om̄em istā; igno-
bilē deoz turbam: q; longo euo lōga
sup̄sticō; gessit sic inquit adorabim;
vt meminerimus cultum eius magis
ad morē q; ad rem p̄tinē. Nec leges
ergo ille nec mos in ciuili theologia
id instituerunt: qd dñs gratū eēt. vel
ad rem p̄tinēt. S; iste quem philoso-
phi q; si liberum fecerūt. tñ q; illustis
popli rōm̄ senator erat colebat quod
reprehendebat. agebat quod argue-
bat. qd culpabat adorabat: q; vide-
lic; magnum aliquid eum phia do cu-
erat. ne sup̄sticō; sus ess; in mūdo sed
p̄pter leges ciuū morēsq; hominum
nō quidē s;mgēte agēt scenici in the-
atro. s; imitātur in tēplo: eo damna-
bilis quo illa q; mendaciter agebat
sic agēt. vt eum populus veraciter a-
gē existimaret. Scenicus autē ludē-
do potius delcāret: q; fallēdo deciperet.

Hic inter alias ci. **Ca. xi.**
Nullis theologie sup̄sticō;nes re-
prehēdit etiam sacramenta iudeoz
et maxie sabbata mutiliter eos facē
affirmās q; p̄ illos singulos septē in-
terpositos dies. septimā vere p̄tē tra-
tis sue p̄dant vacando: et multa in tē-
pore vrgētia nō agēdo ledātur. Xpi-
anos tñ iam tūc iudeis inimicissimos
in neutram p̄tē memoriaē ausus est:
ne vel laudaret ostra sue p̄rie veterē cō-

fuetudinē: vel reprehēderēt ostra suam
p̄p̄riam s; sitan voluntatē. De illis sa-
ne iudeis cū loquētur ait. Cū inter im-
vsq; eo sceleratissime gentis cōsuetu-
do cōualuit. ut p̄ om̄es iā terras rece-
pta sit: victi victorib; leges dederūt
Mirabatur hec dicens: et quid dimitul-
a gētur ignorās. Subiecit plane sen-
tentiā q; significaret qd de illo; sacra-
mentoz racōe sentiret. Ait enī. Ali tñ
cās ritus sumouēt: maior ps populi
facit: qd cur faciat ignorat. S; de sa-
cramentis iudeoz. vel cur vel quate-
nus instituta sūt auctoritate diuina.
ac postmodū a populo dei cui vite e-
terne misterii reuelatū ē tēpore quo
oportuit. eadē auctate sblata sūt et a-
lias diximus maxie cū adūsus mai ch-
os agēmus. et in hoc ope loco oportu-

Dicendū est. **Ca. xii.**
Vne p̄pter tres theologias q; s;
greci dicunt mythicen. phisicen politi-
cen. latine autē dici possunt fabulosa
naturalis ciuilis q; neq; de fabulosa
quā a ip̄h deoz multoz. falso; q; cul-
tores liberrime reprehēderūt. neq;
de ciuili cuius illa ps esse uicitur euis
q; a ista similitima vel etiā deterior inue-
nitur. speranda est vita eterna. sicui sa-
tis non sūt q; in hoc volumine dicta
sunt: adiungat etiam illa q; in superio-
rib; libris. et maxime in quarto de fe-
licitatis datore deo pluria disputata
sūt. Nā cui nisi vni felicitati p̄pter eter-
nā vitā osacrādi homies essent: si de a-
felicitas eēt. Quia vero non dea s; mu-
nus ē dei. cui deo nisi datore felicitatis
osacrādi sumus q; eternā vitā ubi vera
ē et plena felicitas pia caritate dili-
mus. Nō autē esse datorem felicitatis
quē q; istoz deoz. qui tāta turpitudi-
ne coluntur. et nisi ita colantur. multo
turpius irascuntur atq; ob hoc se spūs
imūdiissimos ostentur: puto ex hñs
q; dca sūt. neminē dubitare oportere.

Porro qui nō dat felicitatē: vitā
quomodo dare possit eternam. Eaz
quippe vitā eternam dicimus: vbi
est sine fine felicitas. Nam si anima in
pemis viuit eternis quibz ipsi spiri-
tus cruciabūtur in mūdi: mors est il-
la potius eterna q̄ vita. Nulla quip-
pe maior & prior est mors: q̄ vbi non
mōtur mors. Sed q̄ anime natura
p̄ id q̄ immortalis creata ē sine qua-
licunq; vita esse nō potest: sūma mors
eius est alienacō a vita dei in eterna-
te supplicij. Vitā igitur eternam si-
ne vllō sine felicem. solus ille dat: qui
dat verā felicitatē. Quam quomodo
illi quos colit theologia ista ciuilibz da-
re nō posse conuicti sunt: nō solū pro-
pter ista temporalia atq; terrena qd̄
superioribz quinq; libris ostendimus:
sed multo magis propter vitā eter-
nā q̄ post mortē futura est. q̄ isto vno
etiā illis cooperatibz egimus colendi
nō sūt. Sed quomā vterose cōsue-
tudinis vis inmis in alto radices ha-
bet: si cui de ista ciuili theologia respu-
ēda atq; vitāda parū videor disputas-
se: in aliud volumē qd̄ huic opulante
deo s̄biūgēdū ē. animū intēdat.

Explic libet sextus.
Incapitū capituli li. septimi.

- i **C** An cū in theologia ciuili dīmi-
tatē nō esse stiteit ī seclāse am
inueniri posse credēdū sit.
- ij **C** Qui sūt dñi seclātan ab officij
vilioz. deoz. hēantur excepti.
- iii **C** Quā nulla sit racō q̄ seclōne
quorūcūq; deoz. possit ostendi
cū multis inferioribus excel-
lentior administracō deputetur
- iiii **C** Melius actū cū dñs inferiori-
bus q̄ nullis infamē obpro-
brijs q̄ cū seclāis quoz. tante
turpitudines celebrātur.

- v **C** De pagānoꝝ secretiore do-
ctrina phisicisq; racōibz q̄
diuina natura sit.
- vi **C** De opione varrois q̄ opiatuf
ē deū aīam eē mūdi: cū tñ ī pi-
bus suis hēat aīas multas.
- vii **C** An racōnabile fuit ianū ter-
minū in duo nomina separi.
- viii **C** Ob quā cām cultores iam bi-
frontē in agmē q; ipsius fin-
xert quā tñ etiā quadrifō: mē
videri voluit.
- ix **C** De iouis ptāte atq; eiusdem
cū iano compacōne.
- x **C** An iam iouis recta discre-
tio sit.
- xi **C** Deognationibz iouis que nō
ad multos deos s̄ ad vñū eū-
demq; referūtur.
- xii **C** Qd̄ iupit̄ eē pecūia nuncupat̄
- xiii **C** Qd̄ dū expomē qd̄ saturnus
q̄ due sit genius vtriq; doceat̄
tur iupiter esse.
- xiiii **C** De mercurij et martis officijs
- xv **C** De stellis q̄busdā q̄s paga-
ni suoz. deoz. noibz nūcupa-
z.
- xvi **C** De apollie & diana luerūt
ceterisq; seclāis dñs q̄s p̄ seclā
di esse voluerunt.
- xvii **C** Qd̄ etiā ipse varro opiones su-
as de dñs p̄nūciauit ābigual
- xviii **C** Qd̄ credibilior cā sit quæroꝝ
pagamitatis moleuerit.
- xix **C** De interpretacōibz q̄bz colē-
di saturni ratio cōmmutatur.
- xx **C** De sacris eleufine.
- xxi **C** De turpitudine sacroz. q̄ libe-
ro celebrabantur.
- xxii **C** De neptio & salacia ac venilia
- xxiii **C** De terra quā varro deā eē cō-
firmat eo q̄ ille animus mū-
di qm̄ opiatuf deū etiā hanc
corporeis sui infimam partem
permeet ei q; vim diuinam im-
partiatuf